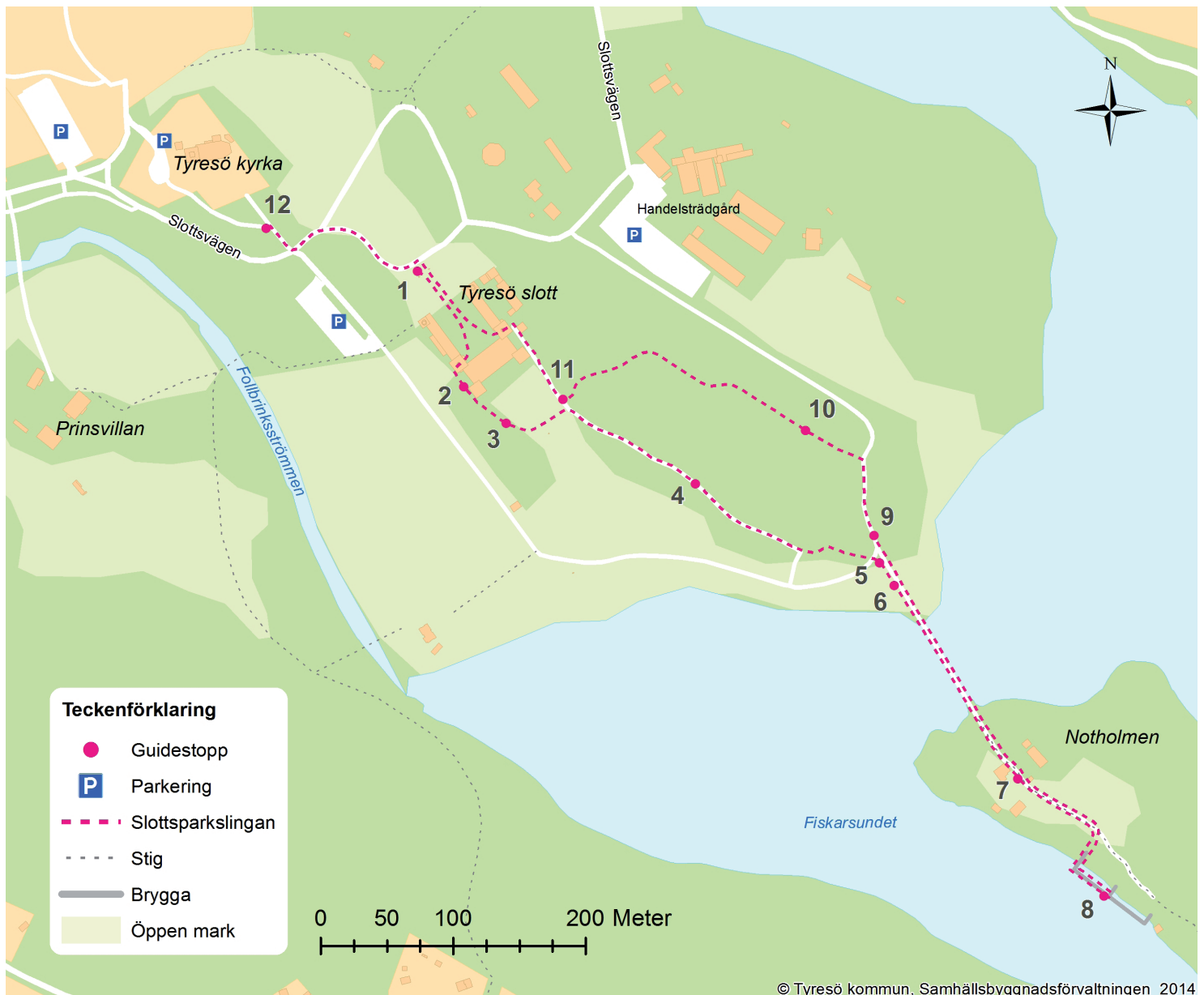

Tyresö slottspark

Naturguide till Tyresö slottspark

Tyresö slottspark anlades på 1700-talet och är en av Sveriges äldsta engelska parker med välordnade gångvägar, en konstgjord bäckravín med broar och omväxlande vyer. Här växer gamla grovstammiga lövträd som al, bok, ek och lind och blommande fruktträd. Betande får bidrar till att hålla landskapet öppet och ger en artrik försommarflora.

Hitta hit: Buss 875 från Gullmarsplan och Tyresö Centrum till Tyresö kyrka. Med bil kör du Tyresövägen österut till Tyresö kyrka och slott. Det finns handikapparkeringar vid kyrkan och slottet.

Sträcka: Vandringen är cirka 3 km lång.

Ta med: Ta gärna med en floral! Du kan också gå in på virtuella floran, linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html.

Tillgänglighet: Det går att ta sig fram med rullstol i slottsparken och ut på bryggan på Notholmen. Ibland när gångvägarna är nygrusade kan det vara lite tyngre. Sista backen tillbaka upp mot slottet är något ansträngande.

1. Borggården

Tyresö slott uppfördes 1633 av riksrådet och ståthållaren Gabriel Oxenstierna. Gabriel Oxenstierna var en av landets mäktigaste män i kretsen kring kung Gustav II Adolf. Nästan hela dagens Tyresö låg under slottet, som fram till 1930-talet var ett av de största godsena i Stockholmstrakten. Ovanför slottsporten kan du se oxhuvudet, som är släkten Oxenstiernas vapen, vilket också återkommer i Tyresös kommunvapen.

Oxenstiernas sonhustru Maria Sofia de la Gardie ärvde Tyresö efter sin make år 1648. Hon var en driftig kvinna, som utnyttjade vattenkraften i Tyresös tre strömmande vattenfall och anlade industrier som klädesfabriker, oljeslagerier och mässingsbruk.

Den sista slottsägaren var markis Claes Lagergren som vid sin död 1930 lät testamentera slottet till Nordiska museet. Lagergrens tre söner ärvde de tillhörande markerna som styckades upp och bebyggdes.

Gå in på gångvägen under portalen vid den högra flygeln, passera restaurangens uteservering och stanna mitt för trappan.

2. Terrassen

Från terrassen har du en fin utsikt över slottsträdgården med alla fruktträd. Mitt på gräsmattan tronar en grovstammig ek, som lär ha stått där sedan 1500-talet. Nedanför gräsmattan rinner Follbrinksströmmen ut mot Kalvfjärden. Kring Follbrinksströmmen fanns det betydande industrier på framför allt 1600- och 1700-talet med bland annat väverier, oljeslageri och stålverk. Lite mer uppströms syns ofta den lilla vinterbadande fågeln strömstaren. Även kungsfiskare har påträffats här.

Längre ner mot utloppet i Kalvfjärden skymtar den gamla skogvaktarbostaden Åliden, som byggdes på 1920-talet.

Fortsätt på gångvägen. Till höger om den växer en del ädellövträd som lönn, alm, lind och ask. Stanna vid det sista trädet på höger sida, som är en lind.

3. Lindar

Här växer några grovstammiga lindar, som känns igen på sina knotiga stammar med sidokott och hjärtformade blad. När man känner på de släta hjärtformade bladen är

det kanske inte så konstigt att förstå varför just linden tillägnades kärleksgudinnan Freja i den nordiska mytologin.

I början av juni blommar linden med vita blommor. Lindblommor har använts i medicinen sedan medeltiden eftersom te av lindblommor ansågs svett drivande. Lindar producerar rikligt med nektar och besöks därför gärna av bin – som tillverkar den aromatiska lindblomshonungen.

Lindens ved är mjuk och används ofta till snideriarbeten. Flera av regalskeppets Vasas skulpturer är till exempel gjorda av lind. Veden har också använts för framställning av ritkol.

Lindar är värdefulla för den biologiska mångfalden och gynnar många andra arter. Många av våra sällsynta skalbaggar är helt beroende av gamla lindar för sin överlevnad.

Runda baksidan av slottet och ta första gångvägen till höger. På marken växer blommor som midsommarblomster, teveronika, daggkåpa, humleblomster, gullviva, gökärt, majsmörblomma och natt och dag.

Efter drygt 50 meter kommer du till ett stigkors, där du går rakt fram. Håll till höger i nästa stigförgrening (efter cirka 20 meter) och fortsätt fram till den grovstammiga eken på höger sida om gångvägen. Mitt emot den växer ett lärkträd.

4. Eken

I och på en enda ek kan det finnas tusen arter insekter, spindeldjur, svampar och lavar. Titta och känn på ekens bark! Alla barkveck och håligheter bildar som ett helt universum av livsmiljöer för de olika organismerna. Ju äldre eken är, desto fler arter lever i och på den. När den dör är den minst lika värdefull. Efter hand som trädet bryts ned tar andra djur och växter över. Larvhål blir exempelvis till boplatser åt insekter som i sin tur blir föda åt hackspettar. Större håligheter blir boplatser för kattugglor och andra

hålhäckande fåglar.

För att eken och dess invånare ska trivas krävs att den kan breda ut sin vida krona och bli riktigt spärrkronig. Tidigare hjälpte betande djur till att hålla efter uppväxande sly som annars skulle tränga in i ekkronan men idag hotas många av våra ekar av igenväxning.

Fortsätt längs gångvägen. På slänten ner mot parken blommar kungsängsliljor i slutet av maj. Andra blommor som du kan hitta här är gullviva och förgätmigej. Längs vägen växer andra gamla lövträd, som ask, bok och hästkastanj. Asken känns igen på sina svarta knoppar och stora parflikiga blad.

Gå ner mot bron till Notholmen. På försommaren är det alldeles fullt av aklejer på slänten. **Gå fram till de grovstammiga alarna som står till höger om brofästet.**

5. Alen

Här vid brofästet växer en fantastisk flerstammig klibbal. I slottsparken och längs Follbrinksströmmen finns det närmare 70 grovstammiga alar, vilket är en av de största förekomsterna i Stockholms län. På vårvintern skimrar albården som kantar Follbrinksströmmen vackert i grålila av trädens ludna violetta knoppar.

Typiskt för alar är att de växer vid stränder eller i fuktmiljöer eftersom de klarar av att stå med rötterna i vatten. Det gör också att virket är motståndskraftigt mot röta och alen har använts till sådant som ska tåla vatten, som öskar, träskobottnar och pålar. Delar av Amsterdam och Venedig vilar till exempel på alpalar.

Alen är det enda lövträd som får kottar och vintertid är alkottarna fina fröskafferier för grå- och grönsiskor. En annan sak som skiljer alen från andra lövträd är att den inte får några höstfärger utan faller gröna löv. Det beror på att alen har små strålsvampar i sina rotknölar som kan göra om luftens

kväve till näring och därför behöver trädet inte dra in näringen (som sitter i det gröna klorofyllet) från bladen före lövfällningen.

6. Betesmark

Till vänster om brofästet går det ofta får och betar och här klipps inte gräset lika ofta som på övriga gräsmarker. Det gör att floran blir betydligt rikare med typiska betesgynnade blommor som rödklöver, ängsbräsma, gökblomster, prästkrage, rödklöver, käringtand, humleluzern, olika smörblommor, grästjärnblomma och det vackra gräset darrgräs som är typiskt för ängs- och hagmarker. Darrgräset är lätt att känna igen med sina brunviolettera platta hjärtformade småax som hänger på vågiga tunna grenar.

Hävdade (= traditionellt skötta) ängs- och hagmarker är bland de artrikaste naturtyper som finns. Lien eller betesdjuren ändrar konkurrensförhållandena så att de små ljusälskande blommorna som trivs på magrare marker har en chans att etableras. Den artrika floran lockar till sig mängder av olika pollinerande insekter, som fjärilar, bin och humlor. Många av våra fåglar är också knutna till ängs- och hagmarksmiljöer. När hävden upphör så tar ett fåtal mer konkurrenskraftiga växter över, mångfalden utarmas och markerna växer så småningom igen.

Idag finns det bara några promille ängsmark kvar jämfört med hur det såg ut i Sverige för 100 år sedan. Nästan 2 000 arter hotas av utrotning i Sverige på grund av de storskaliga förändringarna i jordbrukslandskapet.

Gå över bron till Notholmen. I strandkanten växer vass, svärdsllilja och kabbeleka. I vassen häckar sjöfåglar som sothöna och skäggdopping och på det öppnare vattnet syns ofta knölsvan och gräsänder.

7. Notholmen

På Notholmen bodde fiskaren och hans familj. Även fiskardrängen hade sin bostad i ett litet krypin i direkt anslutning till uthuset. Fiskaren levererade färsk fisk till bland andra slottsherren Claes Lagergren men sålde även fisk inne i Stockholm. De gamla fiskar- och fiskardrängsbostäderna tillhör numera Café Notholmens vandrarhem.

Café Notholmen har öppet alla dagar i maj–augusti och på helgerna i april och september. I anslutning till caféet finns det bord där du kan äta medhavd matsäck.

Fortsätt gångvägen till bryggan. Vid den lilla hällen där gångvägen tar slut växer en fin torrbacksflora med styvmorsviol, mandelblom, fetknoppsväxter, kärleksört, tjärblomster och bergssyra. Det går bra att ta sig ut på bryggan även med rullstol. Det finns också en bänk där man kan vila sig.

8. Bryggan och Kalvfjärden

Nu blickar du ut över Kalvfjärden som är en del av Östersjön. Kalvfjärden och Ällmorafjärden är trösklade havsvikar, vilket innebär att de inte har så stort utbyte med det bräckta Östersjövattnet, utan vattnet här är betydligt sötare än i det öppna havet. Kalv, ko och andra boskapsdjur som t ex häst är ganska vanliga i ortnamn i skärgården och vittnar om att man förr hade särskilda betesholmar när de magra hemmaöarna inte räckte till för att föda boskapen.

Östersjön är världens största brackvattenhav. Att havet är bräckt innebär att det varken är lika salt som andra hav eller sött som i insjöar. Här i Stockholms skärgård har vattnet en salthalt på cirka 6 promille. Eftersom Östersjön i sin nuvarande form är ett ungt hav som bildades efter senaste istiden, innebär den speciella salthalten att det är få arter som har klarat av att anpassa sig till Östersjön. Många av de djur som lever i Östersjön är dessutom egentligen anpassade

till saltare hav, som till exempel strömming och blåmussla. De måste därför lägga mycket energi på att klara av att leva i Östersjöns bräckta vatten och kan inte bli lika stora och välmående som släktingarna i Nordsjön. Strömming och sill är egentligen samma art, men strömmingarna i Östersjön är betydligt mindre än sillarna på Västkusten.

Både artfattigdomen och den stress som djuren och växterna i Östersjön utsätts för gör att Östersjön är oerhört sårbart för yttre miljöpåverkan. Ett av de största problemen är övergödningen, det vill säga att det läcker näringsämnen som kväve och fosfor från jordbruk, vägar och avlopp. Dessa näringsämnen göder havet så att det blir en ökad växtlighet av bland annat alger. När algerna en dag dör, bryts de ner av olika bakterier som kräver syre. En effekt av övergödningen är alltså syrebrist och ungefär 30 procent av Östersjöns botten är helt syrefria.

På bryggan har Tyresö kommun en anläggning för att tömma båttoaletter. Eftersom den urin vi människor producerar på ett dygn kan ge upphov till ett kilo alger, så är detta ett sätt att minska utsläppet av kväve till Östersjön. Andra sätt att minska sitt bidrag till övergödningen, är att undvika konstgödsel, äta mer ekologisk mat och åka mindre bil.

Vänd tillbaka mot slottsparken. Före bron växer en frodig flora av spansk körvel, brännässla och kirskål. Om du gnuggar på bladen eller fröställningarna av spansk körvel, känner du den karaktäristiska doften av lakrits. Längre in står ett buskage med slånbar, som blommar på bar kvist i maj.

Ta till höger efter bron och gå fram till bokträden som står direkt till vänster om gångvägen. På marken växer det fullt av aklejor på försommaren. Här finns också gullvivor, förgätmigej och midsommarblomster.

9. Bok

Bokar känns igen på sina släta grå stammar, som nästan liknar elefantben. Boken växer naturligt i sydligaste Sverige där den kan bilda stora skogar. Längre norrut är den sällsynt och i våra trakter förekommer den framför allt i odlad form. Titta gärna närmare på bokens blad. Bladskriften är olika långa och alla blad ligger horisontellt som bitar i ett pussel. På så sätt får alla blad sol. Till marken under boken däremot når inte mycket solljus ner under sommaren. Därför domineras marktäcknet i bokskogar av vårblommor som blommar innan lövsprickningen.

På marken ligger det ofta fullt av fyrtaliga hättor eller svepeskålar. I dem har bokollonen suttit. Förr var bokollen viktig föda till grisarna som bökade fritt i de stora bokskogarna i södra Sverige. Så viktig var denna födoresurs att det reglerades i lagparagrafen ”Huru svin må i ollonskog släppas” från 1736. Idag används bokträ huvudsakligen till parkettgolv, möbler och glasspinnar.

Ordet bokstav lär komma av att vikingarna ristade sina runor inte bara i sten, utan också på bokträ. Eftersom runorna också kallades stavar fick vi ordet bokstav!

Fortsätt upp till vänster på den andra gångvägen efter bokarna, som löper parallellt med den lilla bäcken. Gångvägen kantas av hasselbuskar.

10. Hasselallé

Här går du som i en allé av hasselbuskar. Många hasselbuskar som växer tillsammans kallas för ett hässle, ett namn som kommer igen i många ortnamn, till exempel Hässelby. Känn gärna på bladen! Till skillnad från lindens släta blad är hasselns blad mjuka och lite ludna. På våren får hasseln skäg-giga knoppar och redan i mars, april tittar honblommornas små röda stjärnformade märken fram längst ut på knoppen.

I det gamla bondesamhället var hassel-

bladen liksom även ask- och lindlöv viktiga tillskott till ängshöet för att förse djuren med vinterfoder. Hasseln var också värdefull på grund av dess nötter, som hade fördelen att både vara energirika och lätta att lagra. Det var bara att plocka de gröna nötterna i september och sedan låta dem torka.

Hasselnötterna var så viktiga ekonomiskt att de inte ingår i allemansrätten, så om man vill plocka hasselnötter måste man först ha markägarens tillstånd. Enligt de gamla Östgöta- och Skånelagarna fick dock vandraren plocka så mycket att han kunde fylla hatten upp till hattbrättet eller vanten upp till öppningen för tummen.

Fortsätt längs gångvägen, passera en liten bro över bäcken på höger sida och gå en bit uppför backen så att du kan blicka ut över vattnet. På senhösten när marken är täckt av löv kan det vara lite svårt att ta sig fram med rullstol här.

11. Engelsk park

Tyresö slottspark anlades på 1780-talet av Fredrik Magnus Piper och är en av Sveriges första engelska parker. Piper blev sedan Gustav III:s trädgårdsarkitekt och anlade bland annat Hagaparken. Typiskt för en engelsk park är den lummiga grönskan och mjuka, naturliga former. Till skillnad från de tidigare barockträdgårdarna som var hårt tuktade och hade mer fyrkantiga stramare former. En vandring i en engelsk park skulle vara omväxlande och hela tiden öppna sig mot nya vyer, som här där vi återigen kan se ut över vattnet.

Så även om Tyresö slottspark är anlagd, så har det funnits en kontinuitet av lövträd som

lind, bok, hassel och ek sedan 1700-talet.

Då många av dessa lövträd är värdefulla för olika insekter, lavar, mossor och svampar, innebär denna kontinuitet att det finns en rik biologisk mångfald i slottsparken. En mångfald som du som rör dig i parken fortfarande kan njuta av.

Ta till höger i stigkorset mot slottsflygeln och gå till vänster genom portalen till borggården. Det här är nog den sträcka som är tyngst med rullstol, särskilt om det är nygrusat. Längs vägen växer schersmin och syren och sprider sin väldoft på försommaren. Nu är du tillbaka på borggården och kan avsluta din tur. Du kan också ta dig nerför backen till kyrkan. Det går att ta sig dit med rullstol även om det är lite backigt.

12. Tyresö kyrka

Tyresö kyrka är Tyresös äldsta kyrka och en av Sveriges mest populära bröllopskyrkor. Fram till början av 1600-talet fanns närmas-te kyrka i Österhaninge. När Tyresö slott var uppfört lät slottsherren Gabriel Oxenstierna uppföra Tyresö kyrka, som invigdes med hans egen begravning 1641. Från början hade kyrkan ett högre torn, men efter en brand 1740 byggdes aldrig spiran upp igen utan tornet fick sitt pyramidformade låga tak.

Ringarna på muren till vänster om grinden var till för att binda kyrkobesökarnas hästar. På insidan av muren finns 16 plattor med namnen på de gårdar som ingick i församlingen.

Framför muren tronar en mäktig knotig och ihålig lind, med sina karaktäristiska stamskott och hjärtformade blad.

Hoppas du har haft en trevlig tur!

Fler turer hittar du på tyreso.se/naturguide.

Har du frågor eller funderingar? Kontakta gärna Martina Kiibus, 070-169 81 83

tyresö kommun

